

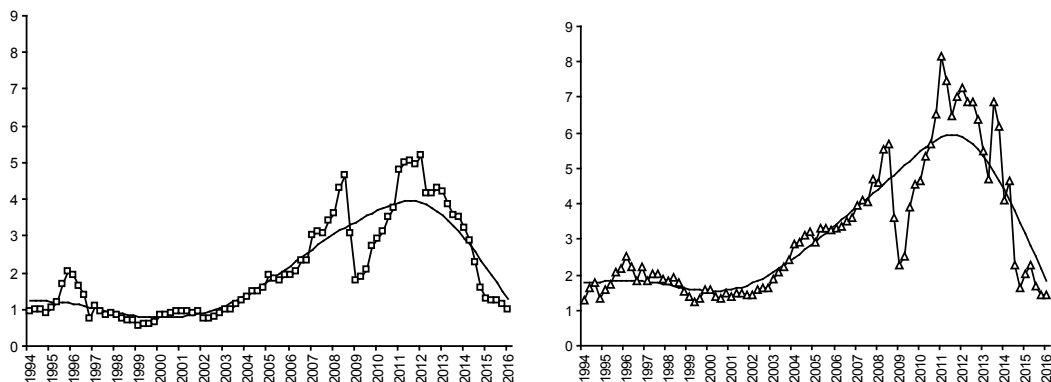
В. О. Шевчук, О. Б. Яким

Українсько-російська торгівля: емпіричні оцінки

За допомогою квартальних даних для 2000-2016 рр. оцінено засадничі функціональні залежності українсько-російської торгівлі та її вплив на зростання ВВП в Україні. Попит на імпорт з Росії не залежить від динаміки доходу в Україні, але зростає в разі збільшення українського експорту до Росії та здешевлення енергоносіїв. Збільшенню українського експорту до Росії сприяє економічне зростання в обох країнах, а також подорожчання сирової нафти. Зростання українського ВВП стимулюється експортом до Росії, але російський імпорт має негативний вплив. Девальвація гривні погіршує динаміку доходу в Україні та зменшує імпорт з Росії, тоді як немає очікуваного збільшення експорту. Вступ України до СОТ позначився збільшенням імпорту з Росії, тоді як після вступу Росії до СОТ обсяги українського експорту до цієї країни зменшилися.

Ключові слова: Україна, Росія, зовнішня торгівля, економічне зростання.

Від перших років незалежності зовнішньоторговельні зв'язки зі сусідньою Росією розглядалися пріоритетними в Україні, а надмірна залежність від російської економіки не вважалася проблемною [1]. Усе змінилося лише після анексії Криму і військового конфлікту на Донбасі (2014 р.), хоча тенденція до зменшення обсягів українсько-російської торгівлі – з'явилася раніше – ще у 2012 р. (рис. 1). Становить практичний інтерес дослідження чинників українсько-російської торгівлі у широкому діапазоні – від стандартних залежностей відкритої економіки до особливостей торговельної політики, зокрема наслідків вступу до Світової організації торгівлі (СОТ).

а) експорт до Росії; б) імпорт з Росії;

Рис. 1. Українсько-російська торгівля (млрд дол. США), 1994-2016 рр.

Примітка: трендові значення отримано за допомогою фільтру Ходріка-Прескотта.

Складено за IMF Direction of Trade Statistics

Емпіричні дослідження підтверджують об'єктивний характер зменшення обсягів українсько-російської торгівлі в 1990-х рр., коли почалася дезінтеграція неефективних економічних зв'язків радянської доби [2]. Наступне збільшення обсягів взаємної торгівлі в 2000-2007 рр. пов'язується переважно з відновлювальним зростанням в обох країнах [3; 4]. Третє за ліком значне зменшення обсягів експорту-імпорту в 2012-2016 рр. відбулося на тлі виразного охолодження українсько-російських стосунків, але не бракує інших пояснень: вплив світових цін на енергоносії, наслідки вступу до СОТ обох країн та збільшення зовнішніх запозичень, передусім в Україні, політика заміщення імпорту в Росії [3; 5; 6;

7], неоліберальні трансформації [8] тощо. Власний вплив могли мати спроби «примусу» України до участі у Митному союзі [9]. Останнім часом привертає увагу вплив економічних санкцій проти Росії [10].

Попри велику кількість досліджень описового характеру, загалом бракує емпіричних оцінок функціональних залежностей експорту-імпорту в двосторонній торгівлі та її впливу на динаміку зростання доходу ВВП і промислового виробництва. Відповідно немає можливостей для повноцінної характеристики рушійних механізмів українсько-російської торгівлі та її макроекономічного впливу.

Метою дослідження обрано проведення регресійного аналізу засадничих чинників експорту-імпорту в українсько-російській торгівлі та їхнього впливу на економічне зростання у нашій країні. Для емпіричного оцінювання використано квартальні дані за 2000-2016 рр.

Послаблення залежності країн колишнього Радянського Союзу від Росії, що позначилося істотним зменшення обсягів взаємної торгівлі [2], могло бути наслідком подолання неефективного розподілу праці радянських часів, переходу до світових цін на сировину та змін у зовнішньоторговельній спеціалізації відповідно до наявних порівняльних переваг. Зі середини 2000-х рр. на обсяги українсько-російської торгівлі істотно впливала відмінна залежність від світових цін на енергоносії, але зустрічаються також інші пояснення, як приєднання до СОТ та надмірні зовнішні запозичення [4]. Кредитну «голку» зовнішніх запозичень було підсилено в 2009 р., але у післякризовий період українсько-російська торгівля не менше потерпіла від російських дискримінаційних заходів (з 2005 р.).

Російські експерти вважають, що відновлювальне зростання 2000-2008 рр. в Україні зумовлено більшим попитом у Росії [3; 14]. Зменшення обсягів взаємної торгівлі у післякризовий період пояснюється структурними відмінностями: якщо з країн-членів ЄС Україна імпортує переважно продукцію машинобудування, то з Росії – мінеральне паливо [3]. Натомість у країни-члени ЄС Україна експортує, головню, сировину, а в Росію – промислові товари. До зменшення обсягів взаємної торгівлі могли спричинитися загострення бюджетної і боргової ситуації в Україні, а також технологічне відставання експортного сектору економіки, а з боку Росії – розгортання імпортозамінних виробництв у металургії і машинобудуванні [4].

Т. Тищук виявила, що збільшення українського експорту на 10% до Росії підвищує темп зростання вітчизняного ВВП на 2,4%, а в країни-члени ЄС – лише на 1,8% [6]. Окрім «технологічності» українського експорту до Росії, сприятливими чинниками називалися інкорпорація в систему місткого євразійського ринку, культурна близькість і переваги від мобілізації ресурсів [11]. Окремі експертні розрахунки показали, що приєднання до Митного союзу збільшить український експорт до країн-учасниць на 4,6 млрд дол. США, або на 27% [12]. Гарантоване постачання російської нафти і газу розглядалося засобом підвищення привабливості для західних інвесторів хімічної, нафтопереробної та металургійної промисловості України і Білорусі [13].

Інші російські експерти припускають, що за рахунок торговельного ефекту приріст ВВП України до 2030 р. становитиме 1%, а на випадок технологічної інтеграції 6-7% [14]. Проте В. Мовчан і Р. Джуччі виявили, що на довгострокову перспективу Угода про вільну торгівлю збільшує ВВП України на 11,8%, а приєднання до Митного союзу зменшує його на 3,7% [15]. З врахуванням економічних санкцій і зниження світових цін на сировину привабливість Росії як торговельного партнера втрачається ще більше [10].

На перший погляд, український експорт до Росії більш «технологічний», ніж до решти країн. Приміром, у 2013 р. Росія купувала 22% продукції машинобудування [16], але ці переваги нівелюються істотними політико-економічними ризиками, які підсилюються асиметрією взаємної залежності. Якщо в 2011 р. на Росію припадало 29% українського експорту, то в Росії це складало лише 6,1% імпорту.

За підсумком 2015 р. частка Росії у вітчизняному експорті знизилася до 12,7%, а України в російському імпорті – до 2,9%. Водночас частка російського імпорту зменшилася до 20% (2010 р. – 35,6%), що становило 2,8% (2012 р. – 5,2%) російського експорту.

Орієнтація на Росію загрожує ще глибшою консервацією технологічних укладів, адже не створює стимулів для інноваційної модернізації. На високотехнологічні галузі припадає лише 3% російського ВВП і 10% промислового виробництва [7]. Російська рецесія 2014-2015 рр. має структурне та інституційне походження, а це вимагає модернізації економіки і диверсифікації її виробничої структури [17]. Виникає потреба в імпорті технологічних товарів, який сучасна українська економіка не здатна генерувати. Подібно не виглядають переконливими побоювання щодо зменшення російського імпорту, що нібито обмежує потенціал зростання української економіки [18]. Як продемонстрував В. Кончин, досягнення вигідних цін на газ і нафту в обмін на лояльність Кремля призводить до зростання виробництва в Україні низькотехнологічних металургійних, хімічних і ресурсних товарів (корисні копалини, сільськогосподарська продукція) [5].

Присутність політичного чинника в українсько-російській торгівлі визнається як українськими [9], так і російськими експертами [4]. Хоча економічно Росії вигідніше збереження зони вільної торгівлі з Україною, обрано варіант посилення торговельного протекціонізму [19]. Попри політичні поступки української влади в 2010-2011 рр., Росія запровадила низку торгових обмежень стосовно українських товарів (труби, метал, синтетичні волокна, цукор, карамель тощо), що мало показати невідповідність відмови від вступу до Митного союзу. Загальні втрати українських експортерів склали 10 млрд дол. США, що лише поглибило кризові явища у вітчизняній економіці [9].

З іншого боку, такі дії російської сторони навряд чи можна вважати несподіваними. Як зауважив В. Сіденко ще у 2008 р. – на піку українсько-російської торгівлі (в абсолютному обсязі), одночасне зменшення питомої ваги взаємної торгівлі відбиває не лише реалії зовнішньоекономічної диверсифікації, але й масове створення імпортозамінних виробництв [8]. Щобільше, Україна і Росія стали прямими конкурентами на світових ринках. За таких умов розвиток взаємної торгівлі ставав проблематичним.

Для емпіричного оцінювання використано показники за період 2000Q1–2016Q1 українського експорту до Росії та імпорту з Росії (млн дол. США), відповідно $export_t$ та $import_t$ (рис. 1), доходу (ВВП) в Україні та Росії (індекс,

2000=100), відповідно y_t^{UKR} і y_t^{RUS} , обмінного курсу (грн за долар), e_t , світової ціни сирової нафти (індекс, 2010=100), $brent_t$, а також зовнішніх запозичень комерційних банків (млн дол. США), $debt_t$. Інформацію про зовнішній борг вітчизняних банків отримано зі сайту НБУ (www.bank.gov.ua), а решта показників – з баз даних МВФ *Direction of Trade Statistics* та *International Financial Statistics*.

Оскільки більшість показників виявилися нестационарними, обрану статистичну модель оцінено у перших різницях:

$$\Delta export_t = a_1 \Delta export_{t-1} + a_2 \Delta import_{t-1} + a_3 \Delta y_t^{UKR} + a_4 \Delta y_{t-1}^{RUS} + a_5 \Delta e_{t-1} + a_6 \Delta brent_t + a_7 WTO_t^{UKR} + a_8 WTO_t^{RUS} + \varepsilon_{1t},$$

$$\Delta import_t = b_1 \Delta export_{t-1} + b_2 \Delta import_{t-1} + b_3 \Delta y_t^{UKR} + b_4 \Delta debt_t^{UKR} + b_5 \Delta e_{t-1} + b_6 \Delta brent_{t-1} + b_7 WTO_t^{UKR} + b_8 WTO_t^{RUS} + \varepsilon_{2t},$$

$$\Delta y_t^{UKR} = c_1 \Delta \text{export}_t + c_2 \Delta \text{import}_{t-1} + c_3 \Delta \text{debt}_t^{UKR} + c_4 \Delta e_{t-1} + c_5 \text{WTO}_t^{UKR} + c_6 \text{WTO}_t^{RUS} + \varepsilon 3_t,$$

де: WTO_t^{UKR} і WTO_t^{RUS} фіктивні змінні, що враховують ефект від вступу до СОТ

України та Росії, відповідно, а Δ – оператор перших різниць.

Як це передбачають стандартні залежності відкритої економіки, попит на експорт залежить від доходу за кордоном у Росії ($a_4 > 0$), але так само можлива подібна сприятлива залежність від доходу в Україні ($a_3 > 0$), що відомо як «правило 45°». Девальвація гривні мала б збільшити експорт ($a_5 > 0$) і обмежити імпорт ($b_5 < 0$). Подібне слід очікувати від підвищення світових цін на сиру нафту, адже це збільшуватиме експортну виручку російських компаній та надходження до бюджету ($a_6 > 0$) і таким чином стимулюватиме попит на український експорт, тоді як подорожчання енергоносіїв схилить до зменшення вітчизняного імпорту з Росії ($b_6 < 0$).

Згідно з окремими припущеннями [4], вступ України до СОТ перешкодив збільшенню експорту до Росії за рахунок переорієнтації на ринки третіх країн ($a_7 < 0$); якщо так, то цього ж можна очікувати від вступу Росії до СОТ ($a_8 < 0$). Подібним є очікуваний вплив від членства в СОТ на імпорт ($b_7, b_8 < 0$). Згідно з іншим припущенням, збільшення обсягів зовнішнього боргу, зокрема в контексті лібералізації економіки під час підготовки вступу до СОТ, мало б обмежити російський імпорт внаслідок ефекту заміщення, хоча не можна виключити цілком протилежний вплив, адже зовнішні запозичення зазвичай підвищують попит на імпорт ($b_4 < 0$).

Статистична модель (1)–(3) передбачає взаємну залежність між експортом до Росії та імпортом з цієї країни, що відбиває високий ступінь кооперації між українськими і російськими виробниками, принаймні до подій 2014–2016 рр. Залежність динаміки доходу від експорту до Росії, найімовірніше, є сприятливою ($c_1 > 0$). Хоча багато-хто подібним вважає вплив російського імпорту [16], насправді може бути й навпаки ($c_2 < 0$), якщо прийняти обернену залежність між енергоємністю та економічним зростанням. Оскільки попит на український експорт до Росії корелює з економічним зростанням в цій країні, у рівнянні (3) для динаміки українського ВВП враховано лише показник експорту.

Емпіричні оцінки системи рівнянь (1)–(3) за допомогою методу двокрокових найменших квадратів (2SLS) наведено у табл. 1. Отримані результати пояснюють від 45% до 54% змін динаміки залежних змінних, що цілком прийнятно для статистичної моделі в перших різницях, а стаціонарність залишків, згідно з тестом ADF, дозволяє коректну інтерпретацію отриманих функціональних залежностей (табл. 1).

Український експорт до Росії істотно залежить від російського імпорту до нашої країни та доходу в обох країнах. Кожен відсоток зростання ВВП в Україні або Росії позначається майже однаковим збільшенням експорту на 1,2–1,3% (обидва коефіцієнти значущі на рівні 10%). Такі результати означають, що під час економічного спаду в обох країнах обсяги вітчизняного експорту до Росії зменшуються, тобто не можна розраховувати на сприятливий ефект «локомотива». Залежність українського експорту від російського імпорту, в якому переважають енергоносії, може слугувати одним з пояснень його невисокої конкурентоспроможності, що потенційно ускладнює географічну диверсифікацію вітчизняної зовнішньої торгівлі.

Так само вагомим чинником збільшення українського експорту виявилось підвищення світових цін на сиру нафту. Така залежність є цілком очікуваною, адже надходження від експорту нафти і природного газу потужно стимулюють

Таблиця 1

Емпіричні оцінки статистичної моделі (1)–(3)

Незалежні змінні	Залежні змінні		
	$\Delta export_t$	$\Delta import_t$	Δy_t^{UKR}
$\Delta export_t$	–	1,127 (6,48 ^{***})	0,098 (2,70 ^{***})
$\Delta import_{t-1}$	0,188 (2,57 ^{**})	–0,498 (–5,13 ^{***})	
$\Delta import_{t-4}$	–	–	–0,036 (–2,01 ^{**})
Δy_t^{UKR}	1,270 (1,63 [*])	–	–
Δy_{t-1}^{RUS}	1,220 (1,71 [*])	–	–
Δe_{t-1}	–0,140 (–0,87)	–0,694 (–2,98 ^{***})	–0,143 (–2,93 ^{***})
$\Delta brent_t$	0,343 (4,15 ^{***})	–	–
$\Delta brent_{t-1}$	–	–0,344 (–2,51 ^{**})	–
$debt_b_t$	–	0,027 (0,21)	0,092 (2,32 ^{**})
WTO_t^{UKR}	0,020 (1,01)	0,045 (1,73 [*])	–
WTO_t^{RUS}	–0,055 (–1,95 [*])	–0,051 (–1,33)	0,010 (1,64 [*])
Статистика	$R^2=0,54$ ADF=–8,47 ^{***}	$R^2=0,48$ ADF=–7,36 ^{***}	$R^2=0,45$ ADF=–7,06 ^{***}

Примітка: в дужках подано t-статистику Стьюдента; ^{***}, ^{**}, ^{*} означає статистичну значущість на рівні 1%, 5% і 10%.

платоспроможний попит в Росії. Водночас дорожча нафта позначається зменшенням українського імпорту з Росії (з лагом у квартал). Відповідно подорожчання сирової нафти стає чинником поліпшення сальдо двосторонньої торгівлі для України, але без будь-якого впливу на динаміку ВВП.

Від девальвації гривні можна очікувати поліпшення сальдо українсько-російської торгівлі, адже відбувається істотне обмеження імпорту. Водночас немає очікуваного збільшення експорту (відповідний коефіцієнт виявився від'ємним, але йому бракує статистичної значущості), що засвідчує слабкість цінового ефекту. Також девальвація гривні погіршує динаміку ВВП, що загалом природно для ситуації, коли немає збільшення експорту (можна припустити, що характер впливу обмінного курсу на зовнішню торгівлю з іншими країнами є подібним), а обмеження імпорту позначається браком чинників виробництва (мінеральна сировина, машини та обладнання, напівфабрикати тощо).

Як виявляють відповідні фіктивні змінні, вступ Росії до СОТ влітку 2012 р. став чинником зменшення попиту на українську продукцію, але не виявлено подібного впливу від вступу до СОТ України раніше влітку 2008 р. Така емпірична залежність заперечує припущення, що збільшенню обсягів українського експорту до Росії зашкодив вступ до СОТ. Насправді після вступу нашої країни до СОТ український експорт до Росії принаймні не зменшився (відповідний регресійний коефіцієнт виявився додатним, але йому бракує статистичної значущості). Такий вислід найлегше пояснити здешевленням української продукції після зниження ставок імпортного мита на товари проміжного споживання. Водночас простежується на статистично значущому рівні прямий зв'язок між вступом України до СОТ та збільшенням імпорту з Росії.

Також немає підтверджень для іншого припущення російських авторів, що зовнішні запозичення українського банківського сектору сприяли збільшенню попиту на російський імпорт [4]. Водночас незаперечно, що такі запозичення стимулюють зростання вітчизняного ВВП, принаймні у короткочасному періоді.

Вплив зовнішньої торгівлі з Росією на економічне зростання в Україні недовозначний: корисним є збільшення експорту до Росії, але нарощування імпорту зі сусідньої країни має цілком протилежний вплив (з лагом у чотири квартали). Такі результати підтримують припущення, що українсько-російська торгівля стимулює зростання вітчизняного ВВП [13], але за умови обмеження російського імпорту, що заперечує інші висновки прихильників збільшення обсягів українсько-російської торгівлі [18].

Примітно, що український експорт зменшився після вступу Росії до СОТ. Усе виглядає на те, що вступ Росії до СОТ або (1) ініціював механізми обмеження російського імпорту (відповідний коефіцієнт виявився від'ємним, але йому бракує статистичної значущості), або (2) зумовив відплив капіталу з Росії до України, наприклад через необхідність зниження коштів виробництва у тих секторах, що найбільше потерпіли від іноземної конкуренції (виробництво сільськогосподарської і будівельної техніки, енергетичне машинобудування, складне електронне приладобудування). Як зазначають російські дослідники [3], відновлювальне зростання 2000-2008 рр. не зупинило процес зниження конкурентоспроможності російського машинобудування, а особливості сировинного сектору не дозволяють сподіватися на досягнення передових економічних позицій в глобальному світі.

Проведене дослідження дозволяє зробити кілька висновків. Динаміка українського експорту до Росії істотно залежить від економічного зростання в обох країнах і подорожчання нафти на світових ринках. Попит на імпорт з Росії не залежить від динаміки доходу в Україні, але зростає в разі збільшення українського експорту до Росії та здешевлення енергоносіїв. Зростання українського ВВП стимулюється експортом до Росії, але російський імпорт має негативний вплив. Девальвація гривні погіршує динаміку доходу в Україні та зменшує імпорт з Росії, тоді як немає очікуваного збільшення експорту. Загалом істотне зменшення обсягів українсько-російської торгівлі в 2014-2015 рр. стало логічним наслідком спаду виробництва в обох країнах, девальвації гривні та здешевлення сирової нафти, хоча не слід відкидати обмежуючий вплив загострення міждержавних стосунків.

Список використаних джерел

1. Проблеми та перспективи українсько-російського партнерства // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 4. – С. 43-52.
2. Alturki F. How Russia Affects the neighbourhood: trade, financial, and remittance channels / F. Alturki, J. Espinosa-Bowen, N. Iahii // IMF Working Paper WP/09/277. – Washington: International Monetary Fund, 2009. – 26 p.
3. Григорьев Л. М. Социально-экономический кризис на Украине / Л. М. Григорьев, А. В. Голяшев, Е. В. Буряк. – М.: Аналитический центр при Правительстве Российской Федерации, 2015. – 50 с.
4. Россия и Украина: вопросы социально-экономического развития в контексте взаимных отношений / науч. ред. Л. Б. Вардомский ; Ин-т экономики РАН. – М., 2013. – 60 с.
5. Кончин В. Геоекономічна експансія Кремля на теренах Європи та вимушена реалізація Україною динамічної просторової моделі ресурсної периферії / В. Кончин // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2010. – Вип. 5-1. – С. 303-317.
6. Тишук Т. Щодо стійкості економіки України до кризових явищ на світових товарних ринках / Т. Тишук // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 2 (19). – С. 84-90.
7. Crane K. Role of High-Technology Industries / K. Crane, A. Usanov // *Russia After the Global Economic Crisis* / A. Åslund, S. Guriev, A. Kuchins (Eds.). – Washington: Peterson Institute for International Economics, 2010. – Pp. 95-123.
8. Сиденко В. Предпосылки и ограничения для согласованной структурной политики Украины и России / В. Сиденко // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2008. – №1. – С. 31-34.
9. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 5-6. – С. 2-39.
10. Виклики та перспективи україно-російських торговельних відносин / Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна». – К., 2015. – 21 с.
11. Ирхин А. Интеграция постсоветского пространства в контексте геополитических интересов Украины / А. Ирхин // Вісник СевНТУ. Серія : Політологія. - 2010. - Вип. 112. - С. 191-197.

12. Івантер В. В. Експертна оцінка можливих макроекономічних ефектів економічного співробітництва України з країнами Єдиного економічного простору / В. В. Івантер, В. М. Гець та ін. // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 9-26.
13. Кваснюк Б. Е. Воспроизводственные процессы в Украине и направления сотрудничества с Россией / Б. Е. Кваснюк // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2008. – № 1. – С. 14-22.
14. Анисимов А. Комплексная оценка макроэкономического эффекта различных форм глубокого экономического сотрудничества Украины со странами Таможенного союза и Единого экономического пространства в рамках ЕврАзЭС / А. Анисимов (координатор). Санкт-Петербург: Евразийский банк развития, 2012. – 44 с.
15. Movchan V. Quantitative Assessment of Ukraine's Regional Integration Options: DCFTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan / V. Movchan, R. Giucci // Policy Paper PP/05/2011. – Berlin; Kyiv: German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting, 2011. – 14 p.
16. Movchan V. Ukrainian exports to Russia: Sector and regional exposure / V. Movchan, R. Giucci, M. Ryzhenkov // Technical Note Series TN/03/2014. – Kyiv; Berlin: German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting, 2014. – 11 p.
17. Dabrowski M. The Systemic Roots of Russia's Recession / M. Dabrowski // Bruegel Policy Contribution Issue 2015/15. Brussel: Bruegel Institute, 2015. – 11 p.
18. Сіденко В. Деградація економічних відносин України та Росії: що далі? / В. Сіденко // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 5-6. – С. 92-96.
19. Борко Ю. Отношения России с Украиной и ЕС в контексте Соглашения об ассоциации / Ю. Борко // Евроинтеграция Украины: перспективы, последствия и политика России. Серия: Доклады Института Европы РАН. № 317. – М., 2015. – С. 18-28.

References

1. Problemy ta perspektyvy ukraïnys'ko-rosiys'koho partnerstva [Problems and perspectives of Ukrainian-Russian partnership]. (2009). *Natsionalna Bezpeka i Oborona - National Security and Defense*, 4, 43-52. [In Ukrainian].
2. Alturki, F., Espinosa-Bowen, J., & Ilahi, N. (2009). How Russia affects the neighborhood: trade, financial, and remittance channels. *IMF Working Paper* WP/09/277. Washington: International Monetary Fund.
3. Grigoriev, L. M., Golyashev, A. V., & Buryak, Y. V. (2015). *Sotsial'no-ekonomicheskiiy krizis na Ukraine [Social and economic crisis in Ukraine]*. Moscow: Analytical Center of the Government of Russian Federation. [In Russian].
4. Vardomskiy, L. B. (Ed.) (2013). *Rossiya i Ukraina: voprosy sotsialno-ekonomicheskoho razvitiya v kontekste vzaimnykh otnosheniy [Russia and Ukraine: problems of social and economic development in the context of mutual relations]*. Moscow: Institute of Economics of RAS. [In Russian].
5. Konchyn, V. (2010). Heoekonomichna ekspansiya Kremlya na terenakh Yevropy ta vymushena realizatsiya ukraïnynoy dynamichnoyi prostorovoyi modeli resursnoyi peryferiyi [Kremlin geo-economic expansion in the territory of Europe and forced implementation by Ukraine of dynamic spatial model of the resource periphery]. *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of Ternopil National Economic University*, 5(1), 303-317. [In Ukrainian].
6. Tyshchuk, T. (2011). Shehodo stijkosti ekonomiky Ukrainy do kryzovych javyshch na svitovych tovarnykh rynkakh [On the sustainability of of Ukraine's economy in respect to crisis developments on the world commodity markets]. In *Stratehichni priorytety [Strategic Priorities]*: Vol. 19(2) (pp. 84-90). [In Ukrainian].
7. Crane, K., & Usanov, A. (2010). Role of High-Technology Industries. In A. Åslund, S. Guriev, & A. Kuchins (Eds.), *Russia After the Global Economic Crisis* (pp. 95-123). Washington: Peterson Institute for International Economics.
8. Sidenko, V. (2008). Predposylki i ogranichenija dla soglasovannoy strukturnoy politiki Ukrainy i Rossii [Preconditions and constraints for structural policies of Ukraine and Russia]. *Visnyk Instytutu ekonomiky ta prohnozuvannya – Bulletin of the Institute of Economics and Forecasting*, 1, 31-34. [In Russian].
9. Rosiys'ko-ukraïnys'kyy konflikt: stan, naslidky, perspektyvy rozvytku podiy [The Russian-Ukrainian conflict: Current situation, consequences, prospect of future developments] (2014). *Natsional'na bezpeka i oborona – National Security and Defence*, 5-6, 2-39. [In Ukrainian].
10. Vyklyky ta perspektyvy ukraïyno-rosiys'kykh torhovel'nykh vidnosyn [Challenges and perspectives of Ukrainian-Russian trade relations] (2015). Kyiv: Institute of Strategic Studies «New Ukraine». [In Ukrainian].
11. Irkhin, A. (2010). Integratsiya postsovetskogo prostranstva v kontekste geopoliticheskikh interesov Ukrainy [Integration of the former Soviet Union area in the context of Ukraine's geopolitical interests]. In *Visnyk SevNTU. Seriya: Politolohiya [SevNTU Journal. Series: Politology]*: Vol. 112 (pp. 191-197). [In Russian].
12. Ivanter, V. V., Heyets, V. M., & et al. (2011). Ekspertna otsinka mozhylyvykh makroekonomichnykh efektyv ekonomichnoho spivrobitnyts'tva Ukraïny z krayinamy Yedynoho ekonomichnoho prostoru [Expert assessment of possible macroeconomic effects of Ukraine's economic cooperation with the Common Free Market Zone countries]. *Економіка і прогнозування - Economics and Forecasting*, 4, 9-26. [In Ukrainian].

13. Kvasnyuk, B. Y. (2008). Vosproizvodstvennyye protsessy v Ukraine i napravleniya sotrudnichestva s Rossiyei [Reproduction processes in Ukraine and directions of cooperation with Russia]. *Visnyk Instytutu ekonomiky ta prohozuvannya – Bulletin of the Institute of Economics and Forecasting*, 1, 14-22. [In Russian].
14. Anisimov, A. (Coordinator) (2012). *Kompleksnaya otsenka makroekonomicheskogo efekta razlichnykh form glubokogo ekonomicheskogo sotrudnichestva Ukrainy so stranami Tamozhennogo soyuza i Yedinogo ekonomicheskogo prostranstva v ramkakh YevrAzES [Comprehensive assessment of the macroeconomic effects of various forms of deep economic cooperation of Ukraine with the countries of the Customs Union and the Common Economic Space within the EurAsEC]*. Sankt-Petersburg: Eurasian Bank of Development. [In Russian].
15. Movchan, V., & Giucci, R. (2011). Quantitative Assessment of Ukraine's Regional Integration Options: DCFTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan. *Policy Paper* PP/05/2011. Berlin; Kyiv: German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting.
16. Movchan, V., Giucci, R., & Ryzhenkov, M. (2014). Ukrainian exports to Russia: Sector and regional exposure. *Technical Note Series* TN/03/2014. Berlin; Kyiv: German Advisory Group Institute for Economic Research and Policy Consulting.
17. Dabrowski, M. (2015). The Systemic Roots of Russia's Recession. In *Bruegel Policy Contribution: Issue* 2015/15. Brussel: Bruegel Institute.
18. Sidenko, V. (2014). Dehradatsiya ekonomichnykh vidnosyn Ukrayiny ta Rosiyi: shcho dali? [Degradation of economic relations between Ukraine and Russia: What is next?]. *Natsional'na bezpeka i oborona – National Security and Defense*, 5-6, 92-96. [In Ukrainian].
19. Borko, Y. (2015). Otnosheniya Rossii s Ukrainoy i YeS v kontekste Soglasheniya ob assotsiatsii [Relations of Russia with Ukraine and EU in the context of Association Agreement]. In *Evrointegraciya Ukrainy: Perspektivy, posledstvia i politika Rossii [Eurointegration of Ukraine: Perspectives, consequences and Russian policies]* (pp. 18-28). Series: Reports of the Institute of Europe, 317. Moscow: Institute of Europe RAS. [In Russian].

Shevchuk V. V., Yakym O. B. Determinants of the Ukrainian-Russian foreign trade.

Determinants of the mutual trade between Ukraine and Russia and its effects on GDP growth in the former are estimated, with the use of quarterly data for the 2000-2016 period. Our results provide evidence that demand for imports from Russia is not dependent on Ukraine's output, while being stimulated by Ukraine's exports to Russia and a decrease in the energy prices. It is found that Ukraine's exports to Russia are increased in line with economic growth in both countries and higher world crude oil prices. As expected, exports to Russia contribute to GDP growth in Ukraine, while imports from Russia are restrictionary.

Devaluation of the hryvna is a factor behind a decrease in both Ukraine's output and imports from Russia, while there is no an expected expansion of exports to Russia. At the same time, there is a direct link between Ukraine's exports to Russia and world prices for crude oil. As more expensive crude oil contributes to a decrease in Ukraine's imports from Russia, an improvement in the bilateral trade balance is expected, but the crude oil prices seem to be neutrality in respect to GDP growth.

Ukraine's accession to WTO has contributed to imports from Russia, but entering of WTO by Russia has had an opposite effect upon Ukraine's exports to Russia. Our results do not support a hypothesis by many Russian researchers that Ukraine's accession to WTO had an inferior effect upon country's exports to Russia. It is likely that Russia's accession to WTO initiated either an import substitution away from Ukrainian goods or reallocation of investment activities to Ukraine, for instance, in sectors that have been most affected by stronger foreign competition (agricultural and construction machine-building, energy equipment, electronics).

Also, there is no support to another assumption by Russian authors that a build-up of banking credit financed by cheaper foreign loans in the way of WTO-imposed trade liberalization in trade in services had contributed to demand for imports from Russia. Also, it is confirmed that foreign borrowings by commercial banks do stimulate Ukraine's economic growth.

Keywords: Ukraine, Russia, foreign trade, economic growth.

Шевчук Віктор Олексійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Львівського торгово-економічного університету (e-mail: victorshevchuk@netscape.net).

Shevchuk Viktor Oleksiyovych – Dr. Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of international economic relations of the Lviv University of Trade and Economics.

Яким Остап Богданович – завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Львівського торгово-економічного університету (e-mail: shevch@lac.lviv.ua).

Yakym Ostar Bohdanovych – Postgraduate of the Department of international economic relations of the Lviv University of Trade and Economics.

Надійшло 01.11.2016 р.